

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

معاونت پژوهش و فن آوری

به نام خدا

مشور اخلاق پژوهش

بیاری از خداوند سبحان و اعتماد به این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظر به اهمیت جایگاه دانشگاه در اعلامی فرهنگ و تمدن بشری، ما دانشجویان و اعضاء هیئت علمی واحد های دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تعهفی نکنیم:

- ۱- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.
- ۲- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهیدگان (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۳- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه همکاران پژوهش.
- ۴- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.
- ۵- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اکتساب از هرگونه جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشور و کلیه افراد و نهادهای مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب تقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی.
- ۸- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و امانت نتایج تحقیقات و انتقال آن به همکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۹- اصل برائت: التزام به برائت جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به شائبه های غیر علمی می آلائند.

معاونت پژوهش و فن آوری

به نام خدا

تهد اصالت رساله پایمان نامه تحصیلی

ایجناب محمد موزیری دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی دسی که در تاریخ ۱۳۹۱/۸/۱۰ از پایان نامه خود تحت عنوان «علل آسیب باورهای دینی در نوجوانان و جوانان از دیدگاه خود آن ها، معلمان و مربیان پرورشی و صاحب نظران حوزهی شهرستان لامرد در سال ۹۰-۹۱» با کسب نمره ۱۷.۸۵ دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱) این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط ایجناب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و...) استفاده نموده

ام. مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آنرا در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده ام.

۲) این پایان نامه قبلاً برای پیج مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳) چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، تهد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و... از پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴) چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیرم و دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت مجاز است با ایجناب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: محمد موزیری

تاریخ و امضاء

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد مرودشت

دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، گروه علوم تربیتی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A) در رشته برنامه ریزی درسی

عنوان:

**علل آسیب باورهای دینی در نوجوانان و جوانان از دیدگاه خود آن ها، معلمان و مربیان
پرورشی و صاحب نظران حوزوی شهرستان لامرد در سال ۹۱ - ۹۰**

استاد راهنما

دکتر حجت اله فانی

استاد مشاور

دکتر عباس قلناش

نگارش

محمد موزیری

زمستان ۱۳۹۱

صور تجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد (M.A)

نام و نام خانوادگی دانشجو: محمد موزیری در تاریخ: ۱۳۹۱/۸/۱۰ رشته: برنامه ریزی درسی از پایان نامه خود با عنوان: علل آسیب باورهای دینی در نوجوانان و جوانان از دیدگاه خود آنها، معلمان و مربیان پرورشی و صاحب نظران حوزوی شهرستان لامرد در سال تحصیلی ۹۱-۱۳۹۰ با درجه و نمره ۱۷/۸۵ (هفده و هشتاد و پنج صدم) دفاع نموده است.

امضاء اعضای هیات داوری	سمت	نام و نام خانوادگی اعضای هیات داوری
	استاد راهنما	۱- دکتر حجت اله فانی
	استاد مشاور	۲- دکتر عباس قلتاش
	استاد داور	۳- دکتر مسلم صالحی
	استاد داور	۴- دکتر سیروس سروقند

مدیر / معاونت پژوهشی

مراتب فوق مورد تایید است.

مهر و امضا

سپاسگزاری

از آنجا که انجام این پژوهش بی یاری و مساعدت چندین نفر انجام نمی گرفت، در اینجا بر خود فرض می دانم از ایشان تشکر و قدردانی نمایم.

از استاد فرهیخته و ارجمندم جناب آقای دکتر حجت اله فانی که راهنمایی این پژوهش را برعهده گرفته و با صبر، حوصله، شکیبایی و زرف اندیشی، هدایتگرم در انجام آن بوده، صمیمانه و از سر صدق تشکر و قدردانی نموده و توفیق روزافزون ایشان را مسئلت دارم. از استاد مشاور جناب آقای دکتر عباس قلتاش به دلیل ارائه پیشنهادات و توصیه های ارزشمندشان که موجبات بهبودی کار را فراهم نمود، سپاسگزارم. از استادان گروه برنامه ریزی درسی دانشگاه آزاد واحد مرودشت آقای دکتر قاسمی و خانم ها دکتر فلاحی و غیائی و دیگر اعضای هیئت علمی این دانشکده که از حاصل تجربیات علمی شان بهره برده ام سپاسگزاری می شود. از دوستانی که به انحاء گوناگون مرا در این دوران تحصیل یار و مدد رسان بوده اند و نام تک تک آن ها در ذهنم نمانده است، تشکر و قدردانی می شود. از همسرم که با صبر، حوصله، متانت، گذشت و ایثار موجب گردید امر تحصیل اینجانب فراهم گردد، قدردانی می گردد. و در آخر از همکاری، مساعدت و یاری مخلصانه دوست عزیزم سید مرتضی سجادی که در طول دوران تحصیل مرا مرهون زحمات بی دریغ خویش نمود، مخلصانه قدردانی نموده و برای ایشان از درگاه متعال آرزوی پیروزی و موفقیت دارم.

همسر مهربان و صبورم که مصداق عینی دل باختگی به تعلیم و تربیت، دل دادگی به مهر و معرفت و دل سوختگی از برای عشق و حقیقت است و به پسرم ایلیا که با آمدنش رنگ آسمان زندگی ام را آبی کرد.

فهرست مطالب

شماره صفحه	عنوان
۱	چکیده
فصل اول: کلیات تحقیق	
۲	مقدمه
۴	بیان مساله
۶	اهمیت و ضرورت
۸	اهداف تحقیق
۹	سوالات تحقیق
۱۰	تعریف مفهومی واژه های تحقیق
۱۱	تعریف عملیاتی واژه های تحقیق
فصل دوم: مروری بر ادبیات تحقیق و پیشینه ی تحقیق	
۱۳	مبانی نظری پژوهش
۱۵	تعریف دین
۱۵	مفهوم دین
۱۵	تاریخچه دین
۱۶	لزوم دین
۱۷	اهداف دین
۱۷	انواع (مراتب) دین
۱۹	ابعاد دین
۲۱	ابعاد دین داری از دیدگاه دکتر سروش
۲۳	انواع دین داران (معیار تشخیص دین داران غیر واقعی از دین داران غیر واقعی)

۲۳	تعلیم و تربیت دینی
۲۷	نوجوانی و جوانی
۲۷	ویژگی های نوجوانی و جوانی
۲۹	آسیب شناسی نسل جوان
۳۰	موانع دین داری
۳۱	موانع انفسی (شخصیتی)
۳۱	موانع انفسی (معرفتی)
۳۲	موانع آفاقی (برونی)
۳۲	موانع فرهنگی
۳۴	موانع اخلاقی
۳۵	موانع اجتماعی
۳۷	موانع روانی
۳۸	موانع رویکردی و روشی
۳۹	موانع تدبیری و اجرایی
۳۹	آسیب های تربیت دینی
۵۲	اندیشه های شهید مطهری به عنوان یکی از پایه گذاران اصلی مطالعات در خصوص دین گریزی
۶۳	پیشینه ی پژوهشی
۶۸	جمع بندی

فصل سوم: روش اجرای پژوهش

۷۰	روش تحقیق
۷۰	جامعه و نمونه
۷۰	روش نمونه گیری

۷۱	ابزارهای مطالعه
۷۱	پایایی و روایی
۷۲	تجزیه و تحلیل داده ها
۷۲	ملاحظات اخلاقی

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها

۷۴	بخش اول: دیدگاه دانش آموزان
۸۰	بخش دوم: دیدگاه مربیان پرورشی
۸۶	بخش سوم: دیدگاه صاحب نظران حوزوی
۹۳	بخش چهارم: نقش و اهمیت سوالات ۸ گانه پژوهش

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات

۹۵	خلاصه تحقیق
۹۵	بحث و نتیجه گیری
۱۰۵	جمع بندی و بحث
۱۰۹	پیشنهادات پژوهش
۱۱۳	محدودیت های پژوهش
۱۱۵	فهرست منابع فارسی
۱۱۸	فهرست منابع انگلیسی
۱۲۰	ضمائم و پیوست ها
۱۳۰	چکیده انگلیسی

فهرست جداول

عنوان	شماره صفحه
جدول ۱-۲- بی دینی در جهان.....	۵۲
جدول ۲-۲- نگرش ها و گرایش های دینی.....	۶۳
جدول ۱-۳- اطلاعات مربوط به جامعه و نمونه.....	۷۰
جدول ۲-۳- اطلاعات مربوط به ابزار اندازه گیری تحقیق.....	۷۱
جدول ۳-۳- مقدار پایایی مربوط به اهداف و پایایی کل پژوهش.....	۷۱
جدول ۳-۴- بار عاملی اهداف هشتگانه پژوهش.....	۷۲
جدول ۱-۴- شاخص های توصیفی میزان فهم صحیح از دین بر دین گریزی دانش آموزان.....	۷۴
جدول ۲-۴- نتایج استنباطی میزان فهم صحیح از دین بر دین گریزی دانش آموزان.....	۷۴
جدول ۳-۴- شاخص های توصیفی میزان تناسب مفاهیم کتب دینی با نیازها و سطح رشد آنان بر دین گریزی دانش آموزان.....	۷۵
جدول ۴-۴- نتایج استنباطی میزان تناسب مفاهیم کتب دینی با نیازها و سطح رشد دانش آموزان بر دین گریزی دانش آموزان.....	۷۵
جدول ۵-۴- شاخص های توصیفی عدم تطابق گفتار و رفتار دست اندرکاران امر تربیت دینی بر دین گریزی دانش آموزان.....	۷۶
جدول ۶-۴- نتایج استنباطی عدم تطابق گفتار و رفتار دست اندرکاران امر تربیت دینی بر دین گریزی دانش آموزان.....	۷۶
جدول ۷-۴- شاخص های توصیفی عدم بهره گیری از مفاهیم قرآنی به صورت عملی و تکیه صرف بر ظواهر دینی بر دین گریزی دانش آموزان.....	۷۷
جدول ۸-۴- نتایج استنباطی عدم بهره گیری از مفاهیم قرآنی به صورت عملی و تکیه صرف بر ظواهر دینی بر دین گریزی دانش آموزان.....	۷۷
جدول ۹-۴- شاخص های توصیفی برخورد سلیقه ای با مقررات و احکام دینی و قوانین اجتماعی بر دین گریزی دانش آموزان.....	۷۷
جدول ۱۰-۴- نتایج استنباطی برخورد سلیقه ای با مقررات و احکام دینی و قوانین اجتماعی بر دین گریزی دانش آموزان.....	۷۸
جدول ۱۱-۴- شاخص های توصیفی اجبار و اکراه در اجرای احکام و مناسک دینی بر دین گریزی دانش آموزان.....	۷۸
جدول ۱۲-۴- نتایج استنباطی اجبار و اکراه در اجرای احکام و مناسک دینی بر دین گریزی دانش آموزان.....	۷۸
جدول ۱۳-۴- شاخص های توصیفی ناهماهنگی بین دستگاه های تربیتی بر دین گریزی دانش آموزان.....	۷۹
جدول ۱۴-۴- نتایج استنباطی اجبار ناهماهنگی بین دستگاه های تربیتی بر دین گریزی دانش آموزان.....	۷۹
جدول ۱۵-۴- شاخص های توصیفی تاثیر پذیری از همسالان بر دین گریزی دانش آموزان.....	۸۰
جدول ۱۶-۴- نتایج استنباطی تاثیر پذیری از همسالان بر دین گریزی دانش آموزان.....	۸۰

- جدول ۴-۱۷- شاخص های توصیفی میزان فهم صحیح از دین بر دین گریزی دانش آموزان ۸۱
- جدول ۴-۱۸- نتایج استنباطی میزان فهم صحیح از دین بر دین گریزی دانش آموزان ۸۱
- جدول ۴-۱۹- شاخص های توصیفی میزان تناسب مفاهیم کتب دینی با نیازها و سطح رشد آنان بر دین گریزی دانش آموزان ۸۱
- جدول ۴-۲۰- نتایج استنباطی میزان تناسب مفاهیم کتب دینی با نیازها و سطح رشد دانش آموزان بر دین گریزی دانش آموزان ۸۲
- جدول ۴-۲۱- شاخص های توصیفی عدم تطابق گفتار و رفتار دست اندرکاران امر تربیت دینی بر دین گریزی دانش آموزان ۸۲
- جدول ۴-۲۲- نتایج استنباطی عدم تطابق گفتار و رفتار دست اندرکاران امر تربیت دینی بر دین گریزی دانش آموزان ۸۲
- جدول ۴-۲۳- شاخص های توصیفی عدم بهره گیری از مفاهیم قرآنی به صورت عملی و تکیه صرف بر ظواهر دینی بر دین گریزی دانش آموزان ۸۳
- جدول ۴-۲۴- نتایج استنباطی عدم بهره گیری از مفاهیم قرآنی به صورت عملی و تکیه صرف بر ظواهر دینی بر دین گریزی دانش آموزان ۸۳
- جدول ۴-۲۵- شاخص های توصیفی برخورد سلیقه ای با مقررات و احکام دینی و قوانین اجتماعی بر دین گریزی دانش آموزان ۸۴
- جدول ۴-۲۶- نتایج استنباطی برخورد سلیقه ای با مقررات و احکام دینی و قوانین اجتماعی بر دین گریزی دانش آموزان ۸۴
- جدول ۴-۲۷- شاخص های توصیفی اجبار و اکراه در اجرای احکام و مناسک دینی بر دین گریزی دانش آموزان ۸۴
- جدول ۴-۲۸- نتایج استنباطی اجبار و اکراه در اجرای احکام و مناسک دینی بر دین گریزی دانش آموزان ۸۵
- جدول ۴-۲۹- شاخص های توصیفی ناهماهنگی بین دستگاه های تربیتی بر دین گریزی دانش آموزان ۸۵
- جدول ۴-۳۰- نتایج استنباطی اجبار ناهماهنگی بین دستگاه های تربیتی بر دین گریزی دانش آموزان ۸۵
- جدول ۴-۳۱- شاخص های توصیفی تاثیر پذیری از همسالان بر دین گریزی دانش آموزان ۸۶
- جدول ۴-۳۲- نتایج استنباطی تاثیر پذیری از همسالان بر دین گریزی دانش آموزان ۸۶
- جدول ۴-۳۳- شاخص های توصیفی میزان فهم صحیح از دین بر دین گریزی دانش آموزان ۸۷
- جدول ۴-۳۴- نتایج استنباطی میزان فهم صحیح از دین بر دین گریزی دانش آموزان ۸۷
- جدول ۴-۳۵- شاخص های توصیفی میزان تناسب مفاهیم کتب دینی با نیازها و سطح رشد آنان بر دین گریزی دانش آموزان ۸۷
- جدول ۴-۳۶- نتایج استنباطی میزان تناسب مفاهیم کتب دینی با نیازها و سطح رشد دانش آموزان بر دین گریزی دانش آموزان ۸۸
- جدول ۴-۳۷- شاخص های توصیفی عدم تطابق گفتار و رفتار دست اندرکاران امر تربیت دینی بر دین گریزی دانش آموزان ۸۸
- جدول ۴-۳۸- نتایج استنباطی عدم تطابق گفتار و رفتار دست اندرکاران امر تربیت دینی بر دین گریزی دانش آموزان ۸۸
- جدول ۴-۳۹- شاخص های توصیفی عدم بهره گیری از مفاهیم قرآنی به صورت عملی و تکیه صرف بر ظواهر دینی بر دین گریزی دانش آموزان ۸۹
- جدول ۴-۴۰- نتایج استنباطی عدم بهره گیری از مفاهیم قرآنی به صورت عملی و تکیه صرف بر ظواهر دینی بر دین گریزی دانش آموزان ۸۹
- جدول ۴-۴۱- شاخص های توصیفی برخورد سلیقه ای با مقررات و احکام دینی و قوانین اجتماعی بر دین گریزی دانش آموزان ۹۰

- جدول ۴-۴۲- نتایج استنباطی برخورد سلیقه ای با مقررات و احکام دینی و قوانین اجتماعی بر دین‌گریزی دانش‌آموزان ۹۰
- جدول ۴-۴۳- شاخص‌های توصیفی اجبار و اکراه در اجرای احکام و مناسک دینی بر دین‌گریزی دانش‌آموزان ۹۰
- جدول ۴-۴۴- نتایج استنباطی اجبار و اکراه در اجرای احکام و مناسک دینی بر دین‌گریزی دانش‌آموزان ۹۱
- جدول ۴-۴۵- شاخص‌های توصیفی ناهماهنگی بین دستگاه‌های تربیتی بر دین‌گریزی دانش‌آموزان ۹۱
- جدول ۴-۴۶- نتایج استنباطی اجبار ناهماهنگی بین دستگاه‌های تربیتی بر دین‌گریزی دانش‌آموزان ۹۲
- جدول ۴-۴۷- شاخص‌های توصیفی تاثیر پذیری از همسالان بر دین‌گریزی دانش‌آموزان ۹۲
- جدول ۴-۴۸- نتایج استنباطی تاثیر پذیری از همسالان بر دین‌گریزی دانش‌آموزان ۹۲
- جدول ۴-۴۹- شاخص‌های توصیفی برای رتبه‌سوالیات و گروه‌ها ۹۳

چکیده

هدف این پژوهش شناسایی عوامل آسیب دیدگی باورها و اعتقادات دینی دانش آموزان، از دیدگاه خودشان، مربیان و صاحب نظران حوزوی و نیز ارائه ی راهکارهای مقابله و درمان آسیب دیدگی باورها و اعتقادات دینی از دید متخصصین حوزوی بود. این تحقیق از نوع پیمایشی بود. جامعه آماری شامل کلیه دانش آموزان دوره ی متوسطه، مربیان پرورشی آنها و صاحب نظران حوزوی در سال تحصیلی ۹۱-۹۰ بود که از هر کدام از گروهها بر اساس جدول کرجسی و مورگان تعداد نمونه مشخص گردید. برای دانش آموزان و مربیان آنها به روش نمونه گیری تصادفی در دسترس، اعضا نمونه به پرسشنامه تحقیق پاسخ دادند و برای صاحب نظران حوزوی جامعه بخاطر کم بودن تعدادشان به صورت تمام شمار به پرسشنامه فوق جواب دادند. ابزار مورد استفاده، پرسش نامه ی محقق ساخته با ۵۱ گویه و در طیف لیکرت بود. به منظور تجزیه و تحلیل نتایج ۸ سوال مطرح شده نظر هر کدام از گروههای نمونه به وسیله t یک گروهی با میانگین فرضی جامعه مقایسه گردید. نتایج (همه سوالات در سطح ۰/۰۵ آزمون شد) نشان داد که نظر دو گروه دانش آموزان و صاحب نظران حوزوی در مورد تاثیر فهم صحیح از دین بر دین گریزی دانش آموزان معنی دار شد، نظر دانش آموزان در مورد میزان تناسب مفاهیم کتب دینی با نیازها و سطح رشد آنان بر دین گریزی معنی دار شد؛ نظر مربیان پرورشی درباره عدم تطابق گفتار و رفتار دست اندرکاران امر تربیت دینی بر دین گریزی دانش آموزان معنی دار شد؛ دیدگاه گروه دانش آموزان درباره ی عدم بهره گیری از مفاهیم قرآنی و تکیه صرف بر ظواهر دینی بر دین گریزی دانش آموزان و همچنین برخورد سلیقه ای با مقررات و احکام دینی و قوانین اجتماعی بر دین گریزی و نیز ناهماهنگی بین دستگاه های تربیتی جامعه - خانواده، مدرسه، اجتماع و نهادهای متولی امر اسلامی کردن اجتماع - بر دین گریزی نوجوانان معنی دار بود؛ دیدگاه هر سه گروه در مورد اجبار و اکراه در اجرای احکام و مناسک دینی بر دین گریزی دانش آموزان و همچنین تاثیر پذیری از همسالان و الگوها بر دین گریزی دانش آموزان معنی دار بود.

کلمات کلیدی: آسیب باورهای دینی - دین گریزی - تعلیم و تربیت دینی.

فصل اول

کلیات تحقیق

مقدمه

دین یکی از ارکان اساسی جامعه است و کارکرد آن در کارکرد کل جامعه بسیار موثر است. جامعه‌ی ما دچار مسائل مختلف و برخی بیماری‌های اجتماعی شده است از جمله؛ ارزش‌های جامعه تغییر کرده اند، نابرابری افزایش یافته است، ارزش‌های مذهبی مانند ارزش افراد و نهادهای مذهبی و همچنین پای بندی‌های مذهبی تغییر و کاهش یافته اند و مهم تر از همه نیازها بالا رفته و از طرف دیگر درآمدها پایین آمده اند. این شرایط برای بروز انحراف و فساد در یک جامعه بسیار مساعد است و موجب از هم پاشیدگی شالوده‌ی یک جامعه خواهد شد. برای جلوگیری از چنین فاجعه‌ای در یک جامعه، باید علل فوق‌الذکر برطرف گردند. از بین این علل، مهم‌ترین علت سیستم کنترل درونی انسان‌ها است و مهم‌ترین سیستم کنترل درونی دین و مذهب می‌باشد. تا موقعی که پایه‌های مذهبی در یک جامعه قوی و اعضای یک جامعه پای بند اعتقادات مذهبی خود باشند با وصف درآمد کم و نیاز شدید عموماً به فساد و انحراف روی نمی‌آورند؛ لیکن اگر اعتقادات مذهبی یک جامعه رو به سستی بگذارد و در آن حد کاهش یابد که عده‌ی زیادی از اعضای آن جامعه دلیلی برای کنترل خود و پرهیز از گناه نبینند، در آن صورت آن جامعه به طور جدی با خطر انهدام روبه‌رو است (رفیع پور، ۱۳۸۴).

در این جا تذکر این نکته نیز به جا است که به نظر برخی از دانشمندان، دین می‌تواند در برخی از شرایط نقش منفی هم داشته باشد. یعنی تحت شرایطی، مذهب می‌تواند در برخی از شئون زندگی اجتماعی کارکرد منفی داشته باشد، اما در این موارد چنانچه خواهیم دید، دارندگان نقش‌های هدایت مذهبی مردم، نقش‌های خود را درست ایفا نمی‌کنند. بنابراین در این گونه از موارد باید بین پیروی از مذهب یا رفتار مذهبی، سازمان مذهب و ماهیت مذهب فرق نهاد (رفیع پور، ۱۳۸۴).

هدف تحقیق حاضر بررسی آسیب‌ها و باورهای دینی خصوصاً در نوجوانان و جوانان است که چنانچه گذشت این آسیب‌ها به هسته و ماهیت دین بر نمی‌گردد و آن را باید در جایی دیگر جست.

اساسی‌ترین پرسش انسان درباره‌ی دین این است که دین چه فایده و لزومی دارد؟ چرا باید دین دار بود؟ آیا زندگی بدون دین امکان پذیر است؟ و در این صورت، دینی زیستن بهتر است یا زندگی منهای دین؟ (نصری، ۱۳۷۹).

روانشناسان برای دین و دین ورزی پاره ای کارکرد مطرح ساخته اند از جمله، معنا بخشیدن به حیات؛ انسجام و تعادل شخصیت؛ تحمل فشارهای روانی؛ بهداشت، سلامت و آرامش روان؛ هدف بخشی و ایده آل پروری؛ سازگاری جهان درون و برون؛ و کاهش اضطراب، ترس ها و وحشت ها به ویژه ترس از مرگ (شاکرین، ۱۳۸۷).

افزون بر این کارکردهای فردی، دین دارای نقش اجتماعی نیرومندی است. از همین رو جامعه شناسان نیز به فلسفه ی وجود دین توجه چشمگیری داشته اند. پاره ای از کارکردهای اجتماعی دین به اختصار عبارت است از: ایجاد جامعه ی سالم؛ عدالت و قانون و پشتوانه ای محکم برای اخلاق اجتماعی (شاکرین، ۱۳۸۷).

تعلیم و تربیت باید رشد متوازن و هماهنگ کل شخصیت انسان را در تمام ابعاد وجودی انسان یعنی روحی، عقلانی، تخیلی، جسمانی و علمی هم به طور فردی و هم به طور جمعی رشد دهد و او را به سوی خیر و دستیابی به کمال راهنمایی کند. به طور کلی، هدف نهایی تعلیم و تربیت اسلامی، نیل به کمال و تسلیم شدن در برابر خداوند در سطوح فردی، اجتماعی و انسانیت است. این تعریف دیدگاه جامعی را درباره اهداف تعلیم و تربیت ارائه می دهد. از این رو می توان گفت تعلیم و تربیت اسلامی، فرایند شکفتن و پرورش قوای فطری انسان است (کریمی، ۱۳۸۰).

اولین محیطی که می توان این امر را در آن محقق ساخت، محیط خانواده است. سپس نظام آموزشی و معلمان، انسان را به سوی تجربه های عمیق تر راهنمایی می کنند و نهایتاً محیط جامعه و دیگر نهادها عهده دار پرورش اعتقادات و گسترش ارزشها هستند. در این فرایند و گذر سیر تربیتی، کودک با وجودی که به محیطی امن پا می گذارد، احتمالاً یا به علت قدرت نقد و تحلیل یافته های خویش و یا به علل دیگر مثل بحران های فراروی جوامع در اثر تحولات سریع، دچار تناقضات و چالش هایی می شود (انتشاری، نوربخش، ۱۳۸۱).

در جامعه ما آموزش ارزش ها، اعتقادات و رفتارهای اسلامی به شیوه های گوناگون و از طرق مؤسسات مختلفی امکان پذیر گردیده است. به نظر می رسد با همه موفقیت های حاصل به این هدف نائل نشده ایم. متفکران و محققین به علل یابی این موضوع پرداخته و هر کس به نوبه خود علل این آسیب ها را به عوامل بیرونی یا داخلی منتصب کرده است که این موضوع بیشتر به دیدگاه فلسفی، روانشناختی و جامعه شناختی آن فرد بر می گردد (حداد عادل، ۱۳۸۵).

اسلامی کردن مدارس و به تعبیر دیگر گسترش فرهنگ اسلامی در آنها، ابعاد، لوازم و ضرورت های بسیاری دارد که شاید هنوز تمامی آنها در نظام آموزشی کشور ما محقق نشده باشد. کسانی که در آموزش و پرورش فعالیت می کنند باید در اندیشه نشر فرهنگ اسلامی و پرورش و تربیت انسان هایی شایسته باشند. به عبارت دیگر جامعه امروز ما صرفاً به تخصص نیاز ندارد، بلکه، به فرهنگ کار، تلاش و کوشش توأم با باورهای دینی و در یک کلام تعهد نیاز دارد. به نظر محققان تربیتی در نظام آموزشی ما هنوز هم نارسایی هایی اساسی از جمله خلاء فرهنگ اسلامی در مدارس و جامعه چشم گیر است. به همین دلیل یکی از اساسی ترین

وظایف معلمان در آموزش و پرورش تربیت دانش آموزان بر مدار ارزش ها، اعتقادات و رفتارهای اسلامی در مدارس است. (رشاد، ۱۳۸۴)

بیشتر نوجوانان ما دانش آموز بوده و خانواده، مدرسه و اجتماع سه مقوله ای هستند که نوجوان تمام یا بیشتر اوقات شبانه روز با آنها برخورد داشته و بالطبع از آنها بیشترین تاثیر پذیرفته، بنابراین بزرگترین و مهم ترین موانع تربیت دینی آنان و همچنین آسیب باورهای دینی در آنان را می توان در میان عوامل فوق الذکر جستجو کرد هر چند عده ای بسیار زیادی از مربیان و متولیان امر تربیت در جامعه و از جمله سیاسیون ما مصر اند که ریشه های این آسیب را در غیر از این نظام تربیتی جستجو نمایند و آن را بیشتر امری خارجی که عواملی از بیرون سبب شده اند نسبت دهند. بپذیریم یا نه با همه تلاش های صورت گرفته، اسلامی کردن جامعه و مدارس یا به تعبیری گسترش فرهنگ اسلامی در آنها با موفقیت زیادی همراه نبوده چرا که این موضوع دارای ابعاد، لوازم و ضرورت های بسیار زیاد است که متاسفانه هنوز تمامی آنها در نظام تعلیم و تربیت ما محقق نشده است. در این تحقیق سعی بر آن شده علل این آسیب و میزان تاثیر گذاری هر یک از سه فاکتور یاد شده در این زمینه بررسی گردد که دو عامل اول به خانواده و اجتماع بر می گردد و بقیه عوامل ریشه در نقصان های نظام تربیتی ما دارد هر چند معتقدیم که نظام آموزشی مانند یک جزیره دور افتاده نیست که از تاثیر عوامل اجتماعی بی تاثیر باشد یا نتواند بر آن تاثیر گذار باشد. لیکن میزان اثر گذاری آن در حال حاضر به رغم تمام بحث ها و انتقادات هنوز فراوان است.

در این پژوهش سعی گردیده است ابتدا آسیب های تربیت دینی تعریف گردیده، سپس علل این آسیب ها از دیدگاه خود دانش آموزان و معلمان و مربیان آنها و نیز متخصصان حوزوی مورد بررسی قرار گیرد و در آخر راهکارهایی جهت رفع این آسیب ها و چالش ها مطرح شود.

بیان مساله

آدمی در سیر تکامل عقلانی خویش همواره به پرسش هایی در باب اعتقادات و باورهای موجود در محیطش می رسد که او را نسبت به آنچه تا حال بر آن بوده است، دچار تردید می کند. این لحظات از حساسیت بسیار برخوردارند و نقشی تعیین کننده در آینده ی زندگی شخص ایفا می کنند. اگر این پرسش ها به درستی کاویده و سپس پاسخ داده شود، باورهایی صحیح، منطقی و مطمئن را در پی خواهد داشت. این اعتقاد راسخ و خردمندانه شخص را در تندباد حوادث زندگی از تزلزل در ایمان محفوظ نگه می دارد و به او امکان سلوکی حکیمانه ارزانی می کند (کریمی، ۱۳۸۰).

در نظام هایی که آموزش و پرورش آنها بر پایه های دین و تقدس، استوار گردیده - خصوصاً نظام جمهوری اسلامی ایران - سعی بر آن است که تربیت دانش آموزان ماهیت دینی داشته باشد؛ اما این سعی، با

وجود برخی موفقیت‌ها با دشواری‌ها و بعضاً بن بست‌هایی روبه‌رو است. این عدم توفیق، همگی به سوء فهم و عمل نسبت به دین برگشته و به طبیعت تربیت تدریجی و پیچیده‌ی دینی، مربوط نمی‌شود (باقری، ۱۳۸۴).

در اهمیت تعلیم و تربیت دینی نمی‌توان تردید کرد. این اهمیت در کشور ما دوچندان است؛ چون علاوه بر جنبه‌ی فردی اهمیت تربیت دینی، کشور ما اولاً، دارای بافت مذهبی است. ثانیاً دارای حکومتی نشأت گرفته از دین است که یکی از اهداف بنیادین خود را تربیت و رشد و توسعه‌ی فرهنگ دینی می‌داند.

تعلیم و تربیت گستره‌ای وسیع دارد و منحصر به تعلیم و تربیت رسمی نیست و از فرد گرفته تا خانواده و جامعه در جریان تربیت متغیرند. از این رو، آسیب‌های احتمالی در تربیت نمی‌تواند معطوف به یک نهاد مشخص باشد و تمامی عرصه‌های موثر در تربیت را شامل می‌شود. پس، بعضی از آسیب‌های تربیت دینی در نتیجه‌ی ضعف عملکرد آموزش و پرورش رسمی است و بعضی به نهادهای دیگر مربوط می‌شود. اما در این تحقیق چنین مرزبندی صورت نگرفته است و سهم و نقش هر نهاد جداگانه مورد تحقیق قرار نگرفته است. این نیز به دلیل مجاورت و درهم‌تنیدگی نقش آموزش و پرورش رسمی و غیررسمی در تربیت خصوصاً تربیت دینی است. اما احتمال می‌رود که بعضی از آسیب‌های مطروحه و رفع آنها خاص نهاد و دستگاه ویژه‌ای در جامعه باشد (باقری، ۱۳۸۴).

مقایسه دین‌گریزی به مثابه‌ی یک آسیب اجتماعی با دیگر آسیب‌های اجتماعی، اهمیت درخور توجه این آسیب و نقش ویژه‌ی آن در پدیداری دیگر آسیب‌های اجتماعی به اثبات می‌رساند؛ به گونه‌ای که فزونی و کاستی دین‌گریزی در هر جامعه، افزایش و کاهش آسیب‌های اجتماعی در آن جامعه را در پی دارد. افزایش دین‌گریزی، بالا رفتن آمار طلاق، اعتیاد، فساد و بزهکاری را به دنبال دارد و کاهش آن از آمار این گونه آسیب‌ها می‌کاهد (مهدی‌زاده، ۱۳۸۵).

نقش دین‌داری و دین‌گریزی در دیگر آسیب‌های اجتماعی از دید جامعه‌شناسان و روان‌شناسان نیز پنهان نمانده است؛ آنها به قدرت بازدارندگی دین در برابر هنجارشکنی و آسیب‌رسانی اعتراف دارند و دین را عامل مهمی در برقراری زندگی سالم اجتماعی می‌دانند. گوستاو یونگ دین را مانند گرسنگی و ترس از مرگ واقعی می‌خواند و نبود روحیه‌ی دینی در انسان را عامل بروز اختلالات و تشویش‌های روانی می‌داند (مهرجویی، ۱۳۸۲، ص ۹۹). گابریل تارد^۱ از سرنوشت انسان‌ها در جامعه‌ای که دین در آن حضور ندارد و توان ایستادگی آنها در برابر خواسته‌های مخرب بدون حضور دین احساس نگرانی می‌کند (کی‌نیا، ۱۳۷۹، ص ۲۴۳). افزون بر این، تجربه و پژوهش‌های جدید نیز نشان از گرفتاری کمتر دین‌داران به هنجارشکنی و بزهکاری دارد: «جوانان کاتولیک که از دامن مادران مستغرق در مذهب برخاسته‌اند نسبت کوچکی را در

^۱ - Gabriel Tard

میان بزهکاران حائز بوده اند؛ در صورتی که جوانانی که در دامن مادرانی تربیت شده اند که به طور نامنظم به کلیسا می رفتند یا اصولاً به کلیسا نمی رفتند نسبت بالاتری را دارا بودند.» (کی نیا، ۱۳۷۹، ص ۲۴۳)

همان گونه که ذکر شد به رغم موفقیت های چشمگیر در زمینه ی گسترش دین و دین داری در جامعه ی اسلامی این فعالیت ها تماماً موفقیت آمیز نبوده است. بدین ترتیب در این پژوهش، پژوهشگر با این سوال اصلی روبه روست که علل آسیب باورها و اعتقادات دینی در نوجوانان و جوانان چیست؟ و این مساله را از دیدگاه خود آن ها، معلمان و مربیان پرورشی و طلاب و صاحب نظران حوزوی مطالعه نماید.

اهمیت و ضرورت تحقیق

دین گریزی و گرایش جوانان به فرهنگ غرب همواره دغدغه هایی را برای رهبران دینی، دین داران و خانواده های متدین به وجود آورده و تهدیدی برای نسل جوان محسوب می شود. این پدیده در سده های اخیر، به ویژه در قرن بیستم، بخش عظیمی از جهان را فرا گرفت و حتی موجب به وجود آمدن مکاتب فلسفی الحادی و ایدئولوژی های دین ستیز یا دین گریز گردید. اما چرا انسان که ذاتاً مشتاق دین است و فطرت او با درون مایه های دین پیوند تکوینی دارد، به دین گریزی روی می آورد و چرا دین گریزی در نسل جوان، نمود بیشتری دارد؟ در پاسخ، باید گفت: در دین الهی هیچ عنصر گریزاننده وجود ندارد، اگر انسان ها به دریافت معارف دینی و درک صحیح از دین حق نایل آیند، هرگز از دین نمی گریزند. افزون بر این، عقل و عشق - هر دو - در متن دین جای دارند. دین هم ذهن و خرد انسان را تغذیه می کند و هم به دل آدمی حیات، حرکت و نشاط می بخشد. بنابراین، علت دین گریزی را باید در خارج از قلمرو دین و آموزه های دینی جستجو کرد. بدون تردید، عوامل متعددی در بروز دین گریزی و آسیب دیدگی باورهای دینی نقش دارند که در این نوشتار به بخشی از آنها اشاره می گردد.

هر فردی با مراجعه به زندگی جوانان و مطالعه رفتارهای اجتماعی آنها، این مسئله را به صورت ملموس درخواهد یافت که در سال های اخیر و بخصوص پس از پایان هشت سال دفاع مقدس، گرایش به فرهنگ بیگانه و فرهنگ غربی در بین جوانان ما رشد صعودی یافته است و گروه هایی از جوانان به علل گوناگون از دین و فرهنگ حالت گریز پیدا کرده اند، به گونه ای که وقتی در بین برخی از آنها از دین و فرهنگ خودی سخن به میان می آید به صورت علنی بی میلی و بی علاقه خود را به دین اظهار می کنند. البته باید اذعان کرد که این انکار و زدگی از دین به خاطر خود دین نیست، بلکه علل این مسئله بیشتر به رفتارهای دین داران و مدعیان دین برمی گردد. بخش عمده این رفتارهای انکارگونه جوانان و گرایش های آنان به فرهنگ بیگانه به خاطر تبلیغات کاذب و دروغین درباره دین و القای شبهه در بین جوانان می باشد و چون جوانان برای این سؤالات و شبهات خود پاسخ قانع کننده ای نمی یابند، از دین گریزان شده، به فرهنگ بیگانه و غربی گرایش پیدا می کنند (رفیع پور، ۱۳۸۴).